

יושבי המדבר

רוב הציבור בישראל מתייחס אליהם כאל פורעי חוק וגנבים. מנגד, הם תופסים את עצמם כמיעוט משולל זכויות, שגומלים לו בכפיות טובה על נאמנותו ומתעלמים מצרכיו החברתיים, הכלכליים והתרבותיים.

הבדואים ותסכולם הגואה הם פצצת זמן מתקתקת. האם יש דרך לעצור את ההסלמה וליצור קרבה בינם להגמוניה היהודית בישראל? התשובה על כך מורכבת, אך בבסיסה עומד, כמו תמיד, שיח ישיר, לא מטייח, קשוב, מכיל ומכבד

כתב וצילם: יותם יעקבסון

”מסכן, נגמר לו המדבר“,
 כתב **סאלם אל-יוג’**, המקום
 והבעלים של מאהל האירוח
 היאלה, מתחת לתמונה של גמל
 מת שנפגע מכלי רכב ונשאר מוטל בשולי
 הכביש. התמונה הזאת, שאל-יוג’ העלה לפני
 כמה חודשים לדף הפייסבוק שלו, שבה
 ועלתה בזיכרוני כמה פעמים במהלך סיורים
 שערכתי בפזורה הבדואית.
 רצה הגורל ובמקביל לסיורי התפרסמה
 תמונת גמל דרוס נוספת. היא התנוססה
 בעיתונים על פני עמוד שלם ולצדה הכיתוב
 הציני: ”מה יש לכם לחפש ברודוס? גמלים
 פוגשים רק בנגב!“. התמונה הייתה חלק
 מקמפיין פרובוקטיבי במיוחד מטעם
 עמותת הרבים, שקמה בשנת 2006 ועוסקת
 במעקב, בתיעוד ובמניעה של פעילות בלתי
 חוקית של בני מיעוטים באדמות המדינה
 והשטחים. שתי התמונות האלה הן תמצית
 הסיפור של המדינה והבדואים.

מוכר אך לא מוסדר

הכפר ביר הדאג’ (מערבית): ”הבאר
 השופעת“) משתרע מערבית לכביש 40,
 מחוות הבודדים חולות מקמן הסמוכה
 לצומת משאבי שדה ועד היישוב רתמים.
 שטח הכפר הוא כ-20 אלף דונם, שעליהם
 מפוזרים באקראי אוהלים, פחונים, מכלאות
 צאן ובתים בנויים משלל חומרים מגובבים.
 המשותף לכולם הוא דלות תהומית.
 דרכי עפר חסרות כל סדר או אפשרות
 להתמצאות מרשתות את כל חלקי הכפר,

שבו חיים כמעט 7,000 תושבים, כולם
 משבט אל-עזאזמה.
 בשנת 1979 התבקשו אנשי אל-עזאזמה
 לעזוב את השטחים שבהם חיו ולעבור
 לאזור רמת חובב בטענה כי מרחבי המחיה
 שלהם נהפכו לשטחים צבאיים סגורים. הם
 עשו זאת ללא כל מחאה. ואולם, החיים
 בצל עננת הכימיקלים של רמת חובב הביאו
 לחולי רב ולתרעומת גוברת.

בשנת 1994, כשהתברר שהשטחים שמהם
 פונו אינם שטחים צבאיים, אלא אדמות
 מנהל, החליטו בני אל-עזאזמה לשוב
 אליהם. המדינה התנגדה לכך. בישיבה
 דחופה שהתקיימה בין ראשי השבט
לבנימין בן-אליעזר, שר השיכון דאז,
 הוסכם שהם יכולים לשבת במקום במשך
 שבועיים, עד שיימצא להם פתרון קבע. מאז
 חלפו 23 שנה ופתרון קבע טרם נמצא. כך
 קם לו בהדרגה הכפר, שכולו מעשה גיבוב
 של משכנות שנבנו מתוך כורח מציאות, אך
 ללא אישורים.

בתי היישוב אינם מחוברים עדיין לתשתיות
 חשמל, מים וביוב. התושבים מתקינים
 בעצמם פאנלים סולריים לתצרוכת חשמל
 עצמית ומתחברים בעצמם לקו המים של
 מקורות בצניורות בני קילומטרים רבים. גם
 שירותי תברואה, ניקיון ופינוי אשפה אין.
 ואולם, המציאות בכל זאת מגדירה את
 עצמה. בהדרגה הוקמו ביישוב בתי ספר
 ממלכתיים, מיסודי ועד תיכון, השוכנים
 כיום במבני קבע, ומבנה לקופת חולים.
 כביש גישה נסלל אל תוך הכפר ושלט

הנושא את שמו מכווין אליו מהכביש
 הסמוך. במסגרת התכנית המתגבשת
 בימים אלה להסדרת היישוב, דורשת
 הרשות לפיתוח ולקידום התיישבות
 הבדואים (לשעבר מנהלת הבדואים) לפחות
 400 חתימות של ראשי משפחה המוכנים
 להסדר קבע כדי להתחיל בעבודות הבנייה.
 עד כה נאספו רק כ-150 חתימות. לאור
 המצב הקשה בכפר עולה השאלה - מדוע?

לא לעקירה, כן להכרה

בשבועות האחרונים הוקם בכניסה לביר
 הדאג’ אוהל מחאה. מדי יום מתכנסים
 על שטיחים ומחצלות גברים בני הכפר,
 חלקם בלבוש מסורתי וחלקם בלבוש
 מערבי לחלוטין. בפי כולם מילים קשות
 וכאובות נגד הרשות לפיתוח התיישבות
 הבדואים ונגד הממשלה. מעל אוהל
 המחאה מתנוססים שלטים בעברית -
 ”לא לעקירה, כן להכרה“, ”היה לו בית“
 ו”הורסים את החיים המשותפים“. רוח
 מדבר יבשה ולוהטת מנשבת בין יריעות
 האוהל המופשלות. בעוד הצעירים קולים
 וכותשים פולי קפה ושופטים בקראג’
 (קומקום קפה בדואי) על האש, הזקנים
 משוחחים ביניהם חרישית או בוהים בנוף
 המדבר ההולך ומצטמצם.

סלמאן אבן-חמיד, תושב ביר הדאג’, עסק
 בעבר בשדלנות למען הבדואים בכנסת ואף
 כיהן כמנכ”ל מועצת נווה מדבר. הוא מספר
 על מדיניות צווי ההריסה, שלתחושתו
 נועדה לזרוע פחד וחוסר ביטחון (ביום

אחריות? אף אחד. לכישלון אף פעם אין אבא ואימא, רק להצלחות". בפיו גם הסבר נחרץ לעובדה שרק כ-150 משפחות מתושבי ביר הדאג' חתמו על הסדר קבע לדיו. מתברר שהפטרון המוצע, קבלת מגרש של חמישה דונמים, תקף רק ל-480 משפחות מתוך אלף המשפחות החיות בכפר. "ומה על 520 הנותרות, אנחנו שואלים?". בינתיים, גודלם של מגרשים רבים הוקטן מחמישה דונמים לחצי דונם. אמנם תושבי ביר הדאג' אינם נוודים עוד, אך כמחציתם עדיין מתפרנסים מגידול בעלי חיים. כנגד כל תושב יש בכפר כ-300 ראשי צאן

אריאל, מ'הבית היהודי".
בציבור הבדואי מדגישים שלכל יישוב שיש לו תכנית מתאר יש התייחסות לעתיד, לעוד 20 שנה, אבל זה לא המצב בביר הדאג'. "כבר היום אין מספיק מגרשים לכולם. הילדים שלנו לא יוכלו לרכוש מגרשים בכסף".
אבן-חמיד מספר בכאב ובתרעומת על שבעת יישובי הקבע שהוקמו על ידי ממשלת ישראל משנת 1968 - תל שבע, כסייפה, חורה, ערעהר, בנגב, לקיה, שגב שלום ורהט. "כל יישובי הקבע שלנו מוגדרים עניים ואחוזי האבטלה והפשיעה בהם הם הגבוהים במדינה. מי לוקח על זה

ביקורי בכפר, 26 ביולי 2017, נהרסו בו 15 בתים - י).
"כל הבתים בכפר נבנו ללא אישורים. לפי מה מחליטים מה להרוס ומה להשאיר? והתושבים, לאן יש להם ללכת? מי שהבית שלו נשאר שלם יודע שמחר יכולים להגיע גם אליו".
אבן-חמיד מוחה בתוקף גם נגד הטרימינולוגיה המקובלת, "הבעיה הבדואית". "הבדואים עצמם אינם בעיה, אלא שיש להם בעיות שאיש ממתווי המדיניות אינו מעוניין לפתור, במיוחד לא כיום, כשהרשות לפיתוח הבדואים, הכפופה למשרד החקלאות, נשלטת על ידי השר **אורי**

סלמאן אבן-חמיד: "כל הבתים בכפר נבנו ללא אישורים. לפי מה מחליטים מה להרוס ומה להשאיר? כל יישובי הקבע שלנו מוגדרים עניים, ואחוזי האבטלה והפשיעה בהם הם הגבוהים במדינה. מי לוקח על זה אחריות? אף אחד. לכישלון אף פעם אין אבא ואימא, רק להצלחות"

שפרה בוכריס. "לשמחתי, מקרי הוונדליזם הולכים ומתמעטים"

אליהם ונוהגים עמם בכבוד. כתוצאה מכך נקשרו קשרים, ומהחווה, להבדיל מחוות אחרות באזור, לא גונבים כמעט ציוד. לפני כמה חודשים, כשאירעה תאונת פגע וברח שבה הנוהג ברכב הצליח לצלם את הרכב הפוגע, הצליח ליטבק־הירש בקשריו לאתר את הפוגע הבדואי ולהביא אותו לשלם על כל הנזקים שגרם לרכב שנפגע ללא התערבות המשטרה. ד"ר ליטבק־הירש מלמדת בתכנית לניהול וליישוב סכסוכים באוניברסיטת בן־גוריון. לפני כחמש שנים, מתוך רצונה לחבר בין צורכי מקום מגורים למקצועה, היא יזמה מפגשים בין בני נוער מקיבוץ רביבים הסמוך לבני נוער מביר הדאג'. "המיזם נבע מתוך ההבנה ששתי קבוצות הילדים, שגרות בשכנות, נמצאות בנתק מוחלט. ילדי רביבים אינם מכירים את ילדי הבדואים ואם הם כבר מכירים,

הפעילות שאנו יכולים להציע גורם לילדינו להידרדר לחוסר מעש ולעבירות על החוק", הם אומרים. "רבות מהעבירות הן התעלמות מחוקי מדינה, והן גוררות נפגעים בדואים. למשל, נהיגה במהירות מופרזת, נהיגה של ילדים על כלי רכב וטרקטורונים או אי חגירת חגורות בטיחות. במשטרה כבר יודעים שכשמזעיקים אותם לאירוע שבו 'נפל ילד מסוס' מדובר בנער ללא קסדה שהתהפך מטרקטורון".

בודדים בקו החזית

בסמוך לשוליים המזרחיים של ביר הדאג' שוכנת חוות הבודדים חולות מקמן, חווה אקולוגית שהוקמה על ידי **רודני וד"ר טל ליטבק־הירש**, שלמדו לא מעט על תקשורת נכונה יותר עם הבדואים. במקום להיכנס למאבקים כוחניים עם "השכנים שהיו כאן לפנינו" הם ביקרו אותם, הזמינו אותם

וכאלפיים גמלים.

"אם נכניס את כל התושבים למסגרת הצפופה, מה נעשה עם בעלי החיים? אתה לוקח אדם עם פרנסה וכבוד שנותן למדינה, והופך אותו לאדם חסר ערך עצמי שבא רק לקחת מהמדינה", אומר אבן־חמיד ובפיו גם הצעות לפתרון הבעיות הקיימות. "החברה הבדואית השתנתה מאוד. היום יש בדואים בכל תחומי התעסוקה במשק. אנחנו מבקשים להיות שותפים לתכנון היישובים שלנו מהשלב הראשון. אנחנו רוצים שיקשיבו לצרכים שלנו, שהקו המנחה היחיד להקמת יישוב יהיה תעסוקה לתושבים ולא אדמות. אסור לפעול בחיפזון. כדי להימנע מטעויות חייבים לבחון את השטח ולהיות קשובים לאנשים ולצרכים שלהם".

אי אמון עמוק

בכתבות שונות שפורסמו בתקשורת הישראלית מתואר ביר הדאג' כ"מקום המסוכן במדינה"; כבר שבו מצבורים גדולים של נשק בלתי חוקי, מגדלי חיש, סוחרי סמים ומאפיה פעילה. "למה זה טוב?", שואלים אותי בכעס בני כפר שעמם שוחחתי, "למה לא מספרים על אנשים שיצאו מהכפר לרכוש השכלה גבוהה והצליחו בחיים? התקשורת עסוקה רק בכותרות צהובות וגורמת לעוד ועוד שנאה ופחד".

התושבים טוענים כי הניסיון להציג אותם כפורעי חוק וכמסוכנים הוא מגמתי. "אם הציבור בישראל רואה אותנו ככה, לא יהיה מי שיחשוב שמגיעות לנו זכויות".

צדוק יוסף, מפקד תחנת המשטרה האזורית, הבהיר לי שאין מדובר בכלל הציבור הבדואי, אלא בקומץ של "תפוחים רקובים", שהמשטרה מתקשה להתמודד איתם. "בגללם קבוצה שלמה מוכפשת", הוא מלין.

בביר הדאג', כמו בכפרים בדואיים אחרים, מתקשים להכיר בעובדה שהמשטרה פועלת למען התושבים. בני הכפר חווים באופן גורף אי אמון עמוק במשטרה ובמוסדות המדינה. הם חשים שהמשטרה אינה מטפלת כראוי בתלונות שלהם, מתנכלת להם במכוון ומחמירה איתם במיוחד כשהם עוברים על החוק. "התסכול מהיעדר השייכות, מהמצב הסוציו־אקונומי הנמוך ומהיעדר אפשרויות

עוד שמן למדורה

"נראה לך שהם חלק מהמועצה? אם זה היה המצב, היה לנו ראש מועצה בדואי", הבהירה לי בחרדה תושבת המועצה האזורית רמת נגב. ואכן, בכמה מובלעות בתחומי המועצה יש יותר תושבים בדואים מאשר תושבים יהודים בשטחי המועצה האזורית הגדולה בארץ. הבדואים כפופים למועצה האזורית נווה מדבר, היושבת בבאר שבע (קמה בשנת 2012 עם מועצה אזורית אל-קסום במקום מועצת אבו בסמה).

סלאמה אבו חזאעל, תושב ביר הדאג', בוגר תואר שני בייצוא ארגוני ממכללה האקדמית בקריית אונו, היה מורה בתיכון בכפרו ופעיל חברתי וקהילתי. כיום הוא האחראי מטעם מועצת נווה מדבר לפרויקטים של עיר ללא אלימות. פגשתי אותו במשרדו הקטן בבניין המועצה בבאר שבע.

"הבדואים תמיד מאשימים את המשטרה והמשטרה תמיד מאשימה את התושבים. אובחן הצורך במגשר וזה מה שעשו אנשי אוניברסיטת בן-גוריון. אחת הבעיות היא שבמפגשים פוגשים את הנציגים שמביאה הרשות לקידום הבדואים, ואלה אינם הנציגים האמורים על הקהילה". אבו חזאעל לקח על עצמו להביא למפגשים אנשי מפתח והכניס למעגל השיח גם צעירים רבים שאינם מסתפקים במרמור גואה, אלא מבקשים לשנות את המציאות. השאיפה שלו היא למצוא גורם מתווך ומגשר גם בין הרשות לפיתוח ולקידום הבדואים לתושבים. הוא מדגיש שני עיקרים בחברה הבדואית, ההורים והילדים. "ההורים שלנו אינם רוצים להיכלא בין ארבעה קירות. הם עדיין מכינים קפה על מדורה. אבא שלי, למשל, ישן בחוץ ואינו רוצה להיכנס לבית. והילדים, מה העתיד שמדינת ישראל מציעה להם? איזה עתיד היא רואה בשבילם?"

במסגרת תפקידו אבו חזאעל מבקש להילחם בתאונות הדרכים. לשם כך הוא גם השתתף בקורס חובשים ומשמש ככונן. "כשאני מאיים על מישהו שאתלונן במשטרה על עבירה שעשה, אני מיד מוגדר

סלאמה אבו חזאעל. "השינוי כבר כאן"

ד"ר ליטבק-הירש מצביעה גם על הבעיות שקיימות במיזם: "המשטרה הייתה מעוניינת בשיתוף פעולה בנוגע ללכידת סוחרי סמים ונשק, אבל הבדואים הבהירו שהמשפחה והשייכות לשבט הן ערכים עליונים מבחינתם ולכן לא שיתפו פעולה. לעומת זאת, הבדואים ראו במשטרה את נציגת המדינה האחראית לכל בעיותיהם. הם ציפו שגם ענייני תעסוקה ומאבקים על קרקעות יוסדרו במפגשים, מה שכמובן לא קרה.

"בסופו של דבר, נוצר שיח, חלקו גלוי וחלקו סמוי. בעקבות היווצרותם של יחסים אישיים צמחה ההבנה שרוב הדמיון על השוני. עם זאת, היו דברים שהבדואים ביקשו ולא קרו, למשל, לנהוג בכבוד בגבר שנעצר כשיש אישה בסביבה". במסגרת המפגשים הגיעו לביר הדאג' שוטרים ששיחקו עם תלמידי התיכון. השוטרים נדהמו מהיכולות של הילדים. כיום יש מיזם משטרתי לממן לימודי נהיגה לבני הכפר. "כך מוקנות להם תרבות נהיגה והבנה שיש סיבה לחוקים השונים. למשל, שחגורת בטיחות מחויבת על פי חוק כי היא מצילה חיים".

רק בצורה שלילית ולהפך. ידוע שילדים משפיעים על ההורים שלהם ולכן הנחנו שלמפגשים תהיה השפעה מתרחבת". בשיתוף פעולה של הרכזת החינוכית ברביבים והמנהל החינוכי בביר הדאג' אורגנו המפגשים ובהמשך כללו גם ביקורים הדדיים בבתים. לאור הצלחת הפרויקט הושג תקציב ומפגשים החלו להיערך גם ביישובים נוספים.

כוחו של מפגש

בעקבות המפגשים המוצלחים שערכה ד"ר ליטבק-הירש, אורגנה **ד"ר ימית אלפסי**, מ"עיר ללא אלימות", יום עיון שמטרתו להפגיש בין שוטרים לבדואים. בעקבות יום העיון נערכו סדרות המשך שעניינן מפגשים בין אנשי משטרה בכירים לראשי הקהילה הבדואית ונציגים מהפזורה. "החשדנות הראשונית נעלמה בהדרגה, ובמקומה התפתח הומו, סופרו סיפורים אישיים ונוצרו קשרים", מספרת ד"ר ליטבק-הירש. "לשני הצדדים היה אינטרס משותף - לטפל בנהיגה הפרועה של בדואים שמביאה לתאונות רבות ואף למוות של ילדים בדואים".

ד"ר טל ליטבק-הירש: "המשטרה הייתה מעוניינת בשיתוף פעולה בנוגע ללכידת סוחרי סמים ונשק, אבל הבדואים הבהירו שהמשפחה והשייכות לשבט הן ערכים עליונים מבחינתם ולכן לא שיתפו פעולה. לעומת זאת, הבדואים ראו במשטרה את נציגת המדינה האחראית לכל בעיותיהם"

סאלם אל-ווג' וילדיו. "הבדואים הם העצמות בתחת של הצבוע"

כ'בוגד', אבל כשהוא מבין את המשמעויות הוא רואה את הדברים אחרת. אנחנו מיעוט מדוכא שמבקש להבדיל את עצמו ולהיראות. ככה הכביש נהפך לבמה של הצעירים שלנו. במקום לטפל בבעיה, המדינה מכפישה אותנו ורק מוסיפה עוד שמן למדורה."

חייל ללא בית

ביתו של אבו חזאעל נמצא בשוליים המערביים של ביר הדאג'. לא רחוק מביתו הנוכחי, המוקף לוחות פח, נמצאים שרידי ביתו הקודם, שנהרס בעקבות צו הריסה של המנהל. ישבנו בשיג, פינת האירוח בחצר, עטופים בגינה קטנה מבושמת בזיליקום ובניחוחות נרגילה מתקתקים. מולי ישב אביו, פנסינור של צה"ל. אם עד לאחרונה רבים מקרב הבדואים התגייסו לצה"ל, כיום רק בודדים עושים זאת. "האמון במדינה הלך", רבים מסבירים לי בעצב. לא רחוק מכאן מתגוררת משפחתו של אדם שבמהלך שירותו הצבאי ביחידה

קרבית שב לכפר וגילה שביתו נהרס. "איזו תחושה זה נותן לבן אדם?", שואל אותי אבו חזאעל. "ידעת שב-1948 השיח' של אל-עזאזמה הנחה כל משפחה לתת רוכב עם גמל למדינה?". לא-ווג', בן שבט ג'נאביב, יש סיפור זהה. "הבדואים קיבלו אישור לרעות את עדריהם והמתנדבים קיבלו סמל צה"ל שאותו ענדו על הכאפייה".

גם הנתון שבעוד תושבי היישובים היהודיים מסביב זוכים ב-18 אחוזים זיכוי במס הכנסה ואילו הבדואים - בשבעה אחוזים בלבד אינו מוכר וידוע לרוב הציבור הישראלי. "הבדואים הם העצמות בתחת של הצבוע", אומר אל-ווג' בהשתמשו במשל בדואי קדום - הצבוע, כשעיר לעזאזל, אשם בכול. אל-ווג' מתגורר בכפר הרועים, לא רחוק מעבדת העתיקה. זהו כפר לא מוכר שאליו עברו הוריו ומשפחות רבות נוספות לאחר שפונו בהסכמה משטחיהם בשנות ה-80 של המאה הקודמת לצורך הקמת בסיס

חיל האוויר רמון. מאז, מעמד הכפר טרם הוסדר וכיום רוצים לפנותו. קו מתח גבוה מזמזם מעל אוהלו של אל-ווג', אך לו ולכל תושבי הכפר יש חשמל מפאנל סולרי או מגנרטורים בלבד. על פי תכנית המתאר המתגבשת, הם יעברו ליישוב קבע חדש שייקרא "רמת ציפורים".

"התנועה האסלאמית הגיעה אל הכפר ולפני שהבנו מה קורה היא שיפצה והגדילה שני מסגדים. פנינו לשב"כ וביקשנו שיעלמנו עין, שלא יהרסו ויעשו מזה כותרות של שנאה. כשארגנו הפגנה הגיעו נציגי עמותת דר'קיום והציעו לתושבים להניף דגלי פלסטין. סירבנו. בד בבד, אף אחד לא מוכן להגן על המדינה כשהורסים את ביתו", מתאר אל-ווג' את האופן שבו בעלי אינטרסים מבקשים להשתמש במצוקת הבדואים ומסביר את הירידה המשמעותית במספר הבדואים המתגייסים לצה"ל. אל-ווג', ששהה גם תקופה בתל אביב, מסרב בתוקף להיות חלק ממאבקים שאינם שלו. בכניסה לכפרו הוא תלה דגל ישראל. "אני

סלאמה אבו חזאעל: "כשאני מאיים על מישהו שאתלונן במטרה על עבירה שעשה, אני מוגדר כ'בוגד', אבל כשהוא מבין את המשמעויות הוא רואה את הדברים אחרת. אנחנו מיעוט מדוכא שמבקש להבדיל את עצמו ולהיראות. במקום לטפל בבעיה, המדינה מכפישה אותנו ורק מוסיפה עוד שמן למדורה"

זמן מדבר

המשטרה, האמונה על אכיפת חוקי המדינה בשטח, עושה ככל יכולתה כדי לשמור על החוק ולהימנע ממריבות ומסכסוכים מיותרים, אבל הבעיה הגדולה היא שאלת המדיניות. מקבלי ההחלטות והמדינאים צריכים להבין את הפוטנציאל, הן הטוב והן המסוכן, שקיים בטיב הקשר עם האוכלוסייה הבדואית ולחפש פתרונות מקיפים ועמוקים.

נכון להיום, הממשלה מנסה לכפות על החברה הבדואית שינוי תרבותי קיצוני. שינוי כזה לא יכול להיעשות בכפייה ובטח שלא בבת אחת. על שינויים כאלה להיעשות באופן שקול, זהיר, מתחשב, הדרגתי ודיאלוגי. בלי שיווצר שיח מכבד בין ראשי העדה הבדואית למכתיבי המדיניות כל פתרון מוצע צפוי להיכשל. "אנחנו כמו עדר. אחד עושה ומצליח ואז כולם רוצים", אומר עיד אבן חזאעל, מנהל בית הספר בביר הדאג'. האם יהיה מישהו בממשלה שימצא בדבריו רמז להתנהלות נכונה יותר עם המגזר הבדואי?

כשסקרתי את פני הגברים היושבים באוהל המחאה בכניסה לביר הדאג', ראיתי בעיניהם ייאוש, אבל לצדו הרגשתי גם בפעימה מדברית ששוכנת במעמקי לבם, פעימה של סבלנות אין קץ. הרגשתי שהם יודעים שנוכחותם בנגב היא עובדה שרירה וקיימת וכזו היא גם התרבותם הטבעית. הם יודעים היטב כי מדינת ישראל תיאלץ למצוא להם פתרון הולם, גם אם זה נוגד את רצונות מנהיגיה. יש להם את הזמן, זמן מדבר.

להבין זאת. רובם לומדים בבתי ספר, חלקם ממשיך ללימודים גבוהים. יש ביניהם אנשי קבע, רופאים, עורכי דין ומומחים בתחומים שונים. כמעט לכל הבדואים יש טלפונים סלולריים ופייסבוק. חסר להם כבוד ועליו הם אינם יכולים לוותר. כל הבדואים מלינים על כך שמעולם לא היה שיתוף פעולה בינם למנהלת הבדואים דאז והרשות לפיתוח הבדואים כיום. מבחינתם, אין מצד המדינה שום היענות והכרה באורח החיים שלהם, בצרכיהם ובמנהגייהם. "מה תעשה משפחה עם העדרים שלה כשתעבור ליישוב צפוף? חצי מהכפר שלנו מתפרנס מגידול בעלי חיים. מישהו בכלל חושב על זה?". "השינוי כבר כאן. אנחנו רק מבקשים שיעשו אותו נכון ושיתנו לנו זמן", אומרים בקול אחד אבו חזאעל ואל-ווג' בלי שיכירו כלל זה את זה. **עיד אבו חזאעל**, קרובו של אבו חזאעל, מנהל בית ספר בביר הדאג', ערך לי סיור במוסד החינוכי. על כותלי בית הספר מצוירים ציורי קיר גדולים של הרים מושלגים, פלגי מים ויערות עד. כמה סוריאליסטי למצוא אותם כאן, בעיבור של כפר מאובק. מעיד שמעתי על בני כפר שלומדים רפואה בחוץ לארץ ועל השאיפה של כולם להשכלה.

השינוי מתחיל מלמטה

שפרה בוכריס היא מפקדת מרחב רמת נגב במשמר הגבול. בוכריס, ילידת בית אל, חלמה להקים עם בעלה חוות בודדים בנגב. הרעיון נגנז, ולבסוף הם החליטו להצטרף לגרעין המייסד של היישוב הדתי מרחב עם. "אני מכירה מקרוב את החיים בקרוואן - ללא חשמל, מים, ביוב ודרכים", מעידה בוכריס, כיום אם לתשעה. "חיכיתי בסבלנות עד שיאפשרו לי לבנות בית קבע תוך שהגדירו מה מותר ומה אסור. על הכול שילמתי מכספי". בוכריס מאמינה בהידברות ושהפתרון צריך להגיע למטה, מהאנשים. היא לומדת את השטח ועורכת היכרויות עם תושבי, בני כל המגזרים. היא נפגשת עם אנשי ועד, עם מנהלים ועם מורים בדואים כדי לחבר בינם לחוק מכיוונים מיטיבים, שלא

לשטחי מרעה, אז לאן ילכו? הרשות לפיתוח הבדואים כפופה למשרד החקלאות, אבל הם לא נותנים לנו להיות חקלאים". הנווד, שהיום הוא כאן ומחר הוא שם, תמיד היה אימתו של יושב הקבע. כך היה משחר ההיסטוריה, אולי עוד מהסיפור המקראי של **קין והבל**. על הנווד קשה לשלוט וקשה לפקח. קשה עד בלתי אפשרי לערוך מפקד אוכלוסין לנוודים וקשה עוד יותר לגבות מהם מס. לא בכדי השקיעו הרומים והביזאנטים, העות'מאנים, הבריטים וכיום ממשלת ישראל מאמצים רבים כדי לקרב אליהם את מנהיגי השבטים הנוודים.

כיום, המצב בשטח משתנה. הנוודות נהפכה לאידיאל לא מוגשם, לכל היותר משאת נפש או התרפקות רומנטית על עבר שאיננו עוד. הקדמה כבר כאן, והבדואים מיטיבים

אזרח במדינה ורוצה לחיות כאן כשווה בין שווים, אני מבקש רק את זכויותי". על כוונת הרשות לפיתוח הבדואים להקים יישוב קבע ברמת ציפורים הוא אומר: "קודם שיתנו לילדים שלנו חינוך כמו שצריך ושירותי רפואה כמו במקומות אחרים, לפני שזורקים אותנו לעיירה שבה אנחנו מנותקים מהמרעה וצריכים להתמודד עם תשלומים שהמשכורות שלנו לא יכולות לכסות. צריך לשנות את הראש לפני שמשנים את הבית, לא?".

נגמר להם המדבר

"נאקה עולה 20 אלף שקלים. מי רוצה שהגמלים שלו ידרסו?", שואל אבו חזאעל. "הגמלים והעדרים שלנו נדחפים החוצה משטחי אש ומשמורות טבע. אין שום הגדרה

סאלם אל-ווג': "קודם שיתנו לילדים שלנו חינוך כמו שצריך ושירותי רפואה כמו במקומות אחרים, לפני שזורקים אותנו לעיירה שבה אנחנו מנותקים מהמרעה וצריכים להתמודד עם תשלומים שהמשכורות שלנו לא יכולות לכסות. צריך לשנות את הראש לפני שמשנים את הבית, לא?"

שפרה בוכריס: "אנשי משמר הגבול והמשטרה מגיעים לגני ילדים בדואיים ומסבירים שהשוטר הוא לטובת התושבים. לא המשטרה ולא ראשי המשפחות, שבגלל התפרקות החברה המסורתית מעמדן נפגע קשה, מצליחים להשתלט על קומץ הגנבים ופורעי החוק. אכיפה שנעשית בצורה מכובדת עם סיוע קהילתי היא המפתח להצלחה"

מול החוק והשלטון הישראלי". יוסף מסביר שבמשטרה מנסים להתחשב בחוק הבדואי. בו בזמן, מתוך הכרת השטח והתחשבות ברחשי התושבים, המשטרה במודע בוחרת לעתים להעלים עין מעבירות מסוימות. למשל, המנהל הוציא צו הריסה לאוהל המחאה שהוקם לצד הכביש בכניסה לכפר, אך מתוך הבנה שהרס האוהל יביא ליותר נזק מאשר לתועלת ביקשה המשטרה מהמנהל לא להרוס אותו והבהירה שהיא בקשר עם המארגנים. "אנחנו מתמרנים בין שמירה על החוק לרצון לא ליצור הפרות סדר". יוסף ובוכריס מקפידים להיפגש עם ראשי המשפחות ומסבירים שבזכות הקשר שנוצר כשהם נכנסים לאכוף חוק, למעט צווי הריסה, אין כמעט התנגדות. המנהיגים גם משתפים פעולה עם המשטרה בעניינים שונים כגון ירי בחתונות. המכובדים הבהירו כי מבחינתם ירי בחתונות אסור. בפעם הראשונה שהיה ירי בחתונה הם קמו והלכו. מאז אין כמעט יריות. ביישובים אחרים מגיעים נציגים, מסבירים לאבי החתן על הסכנות ומחתימים אותו על התחייבות שבחתונה לא יהיו יריות. תושבי האזור היהודים מאשרים שבחודשים האחרונים ירי אכן לא נשמע.

את הגמלים ובין דריסה מכוונת של מאות שתילי חוחובה בטרקטורון, שזה ונדליזם לשמו. לשמחתי, המקרים האלה הולכים ומתמעטים". את המקרים האבסורדיים שמתרחשים במרחב אפשר לסכם במקרה של **סלימן אלי-ג'מעין**, שוטר בן הכפר. שוטרים פשוט בטעות על ביתו במקום על בית שכנו. הוא שלח לחבריו במדים הודעה: "בפעם הבאה, כשאתם באים - תישארו לקפה".

קדמה מול מסורת

סאלימה, שהקימה אוהל אירוח בכפר רחמה שליד ירוחם, מצביעה בהרצאות שהיא עורכת בפני קבוצות ישראליות על התנגשויות בין המסורת הבדואית וחוקיה ובין המודרנה וחוקי מדינת ישראל. "כאישה, אני תמיד צריכה לעצור ולתת לגבר לעבור. ואולם, אם אני חוצה כביש בירוחם והוא נוהג, מי צריך לתת זכות קדימה למי?". גם בכל מה שנוגע לאלימות במשפחה, לנקמות דם ולעסקאות סמים ונשק קיימת התנגשות בין ערכים. אבו חזאעל מסביר שמבחינת הבדואים נקמת דם יכלה להתבטל לו היה במדינה עונש מוות לרוצחים. "החברה שלנו מאופיינת בגבריות חזקה, ופעם אחר פעם המעמד שלה נשבר

ישנאו את המדינה. "אנשי משמר הגבול והמשטרה מגיעים לגני ילדים בדואיים ומסבירים שהשוטר הוא לטובת התושבים. לא המשטרה ולא ראשי המשפחות, שבגלל התפרקות החברה המסורתית מעמדן נפגע קשה, מצליחים להשתלט על קומץ הגנבים ופורעי החוק. אכיפה שנעשית בצורה מכובדת עם סיוע קהילתי היא המפתח להצלחה". במסגרת הניסיון לעבוד בצמידות גדולה יותר לאוכלוסייה הבדואית, הקימה המשטרה את תחנת רמת נגב. יוסף מפקד התחנה הוא שותף נאמן למיזמי השיח בין המשטרה לתושבים הבדואים. "כמדינה נתנו אפשרויות דיור ביישובי הקבע", הוא אומר. "לביר הדאג' יש תכנית בנייה. כבר הונחו תשתיות ויש מגרש כדורגל ושטחים ציבוריים. יש ויכוחים פנימיים במגזר הבדואי מי יגור ליד מי. השאלה היא כמה אפשר לסחוט מהמדינה וכמה אנשים מוכנים לתת לה. הרי לכולם ברור שהיישוב יקום. זה רק עניין של זמן". בוכריס מספרת על הקשר בין תושבי ביר הדאג' לתושבי רתמים, יישוב ציוני דתי. "בהתחלה היו הרבה מאוד הצקות והתנכלויות לרתמים. מבחינתי, יש הבדל בין שבירת ברז של מקורות כדי להשקות